

Inhoud

ZOOGDIER is het populair-wetenschappelijke kwartaaltijdschrift van de Zoogdiervvereniging (Nederland) en de Zoogdierenwerkgroep en de Vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt (Vlaanderen).

Op de voorpagina: Bever.
Foto Jelger Herder

Aanwijzingen voor auteurs
- Conceptartikelen en andere kopij sturen naar:
redactie.zoogdier@zoogdiervvereniging.nl
- Deadlines voor insturen artikelen zijn:
1 juli, 1 oktober, 1 januari, 1 april.
- De redactie kan hulp bieden bij het schrijven van artikelen.
- De redactie behoudt zich het recht voor artikelen te redigeren of te weigeren.
- Nadere aanwijzingen voor auteurs zijn op te vragen bij de redactie.

Lidmaatschap Zoogdiervvereniging en abonnement Natuurpunt Lidmaatschap van de Zoogdiervvereniging met alleen de ontvangst van Zoogdier kost 25 euro per jaar. Lidmaatschap met daarnaast het wetenschappelijke tijdschrift Lutra kost 40 euro per jaar. Overmaken op ING 203737, IBAN: NL 26INGB0000203737/BIC:ING BNL 2A, onder vermelding van het gewenste lidmaatschap. Opzeggen: uitsluitend schriftelijk, vóór 1 december bij het Bureau van de Zoogdiervvereniging. Leden van Natuurpunt kunnen zich op Zoogdier abonneren door 12,50 euro over te maken op ING 203737 onder vermelding van “Zoogdier” en hun lidnummer. Hiermee worden ze lid van de Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep Vlaanderen en krijgen ze een aantal voordelen, zoals korting op activiteiten.

ISSN 0925-1006

Disclaimer De artikelen in Zoogdier geven niet noodzakelijkerwijs de mening van de Zoogdiervvereniging of van Natuurpunt weer maar zijn voor rekening van de auteurs.

Redactieadres Redactie Zoogdier, Postbus 6531, 6503 GA Nijmegen, 024-7410500, redactie.zoogdier@zoogdiervvereniging.nl

Redactie Neeltje Huizenga, Leonie de Kluys, Aaldrik Pot, Marije Siemensma, Evelien De Swaef, Jos Teeuwisse (hoofredacteur), Stefan Vreugdenhil, Joke Winkelman

Eindredactie Jaap van der Veen

Medewerkers Dirk Criel, Rob Koelman, Bob Vandendriessche, Goedele Verbeylen, Diemer Vercayie, Rollin Verlinde, Sil Westra

Eindcorrectie Jolanda van der Toorn-Hoeksma

Vormgeving BARD87, 's-Graveland

Losse nummers Zoogdier Losse nummers kosten 7 euro (inclusief porto) en zijn te bestellen via het redactieadres o.v.v. jaargang en nummer.

1	Bevers terug in Groningen en Drenthe
4	Damherten in de duinen: een controverse?
8	Effecten van windturbines op vleermuizen
10	Verdwenen zoogdieren: Wolharig (1)
11	Beschermingsplan bruinvissen in werking
12	Forum: Behoeftte aan een Europese exotenwetgeving
14	De Exmoorpony een oerpony?
17	Otters terug in Rivierenland
20	Hyperkort
22	Waarnemingen: bruinvissen
23	Zoogdiervvereniging 60 jaar jong
24	Sporen herkennen: noten kraken en kegelvreterij
26	Boeken: bespreking nieuw verschenen (zoogdier)boeken
28	Impressie Landelijke Zoogdierdag
30	Kort nieuws Nederland
32	Kort nieuws Vlaanderen
	Agenda / Werkgroepen
	Het moment van... prof. mr. Pieter van Vollenhove

Lutra, voor wie meer diepgang wil

Nast Zoogdier geeft de Zoogdiervvereniging het wetenschappelijke tijdschrift Lutra uit. De artikelen in Lutra gaan wat dieper in op de materie en worden door deskundigen eerst aan een kritische blik onderworpen.

Lutra verschijnt tweemaal per jaar.

Een los abonnement op Lutra kost €25,- per jaar. Leden van de Zoogdiervvereniging krijgen korting. Zij betalen maar €15,- per jaar.

Aanmelden voor een abonnement kan bij het redactieadres van de Zoogdiervvereniging (zie colofon hiernaast).

In het laatste nummer verschenen artikelen over o.a.:

- Effect van kerstmarkt op overwinterende vleermuizen in groeves
- Eerste waarneming van kleine dwergvleermuis in Nederland
- Hotspot voor boomarter en eerste nestboom in Vlaanderen
- Verschilt schedelvorm tussen geïsoleerde populaties van noordse woelmuis?
- Moederzorg, training van het kalf en plaatstrouw bij wilde bruinvissen in de Noordzee

Barend de bever. Foto Bertil Zoer

Herintroductieproject ‘beversindehunze.nl’ succesvol

Bevers terug in Groningen en Drenthe

Na een afwezigheid van eeuwen zwemmen er weer bevers rond in Drenthe en Groningen.

Het Drentse en Het Groninger Landschap hebben vanaf 2008 bevers uitgezet langs de Hunze en het Zuidlaardermeer. Het uitzetproject Beversindehunze.nl heeft als doel een levensvatbare beverpopulatie te krijgen in noordelijk Nederland. De herintroductie van de bever past in het bredere streven van de beide provinciale landschappen om meer ruimte voor natuurlijke processen te krijgen in het stroomdal van de Hunze.

Bertil Zoer

Sinds enkele jaren krijgt de natuur langs de Hunze weer volop de ruimte. Met de realisatie van meerdere natuurontwikkelingsprojecten is een aanzienlijk deel van het natuurlijke stroomgebied teruggegeven aan deze beek. Ook rond het Zuidlaardermeer is de laatste jaren veel nieuwe moerasnatuur gerealiseerd. Door uitgevoerde en nog te realiseren natuurontwikkeling zal de Hunze zich verder ontwikkelen tot een laaglandbeek met zo veel mogelijk ruimte voor natuurlijke processen. De positieve invloed van bevers op

de natuurlijke variatie en de biodiversiteit van zo’n landschap was voor de beide betrokken Landschappen een belangrijke reden om tot herintroductie van de bever over te gaan. In een ver verleden kwamen bevers al voor in het Hunzedal. Bij archeologisch onderzoek aan een voorde (doorwaadbare plaats) werden een botfragment en een snijtand van bevers aangetroffen. Deze voorde stamt uit de 12e of 14e eeuw, wat een aanwijzing is dat bevers tot in de Middeleeuwen en mogelijk ook daarna in het dal van de Hunze leefden. Ook in het

Zuidlaardermeer zijn bij archeologisch onderzoek botfragmenten aangetroffen, waaronder een complete beverschedel. Deze schedel werd gedateerd tussen 400 voor Chr. - 200 na Chr. Ook werden er wilgentakjes met eeuwenoude knaagsporen van bevers aangetroffen.

Herintroductie bevers Al in 2004 verrichtte Freek Niewold (Alterra) in opdracht van Het Groninger en Het Drentse Landschap een haalbaarheidsstudie naar de herintroductie van bevers in het Hunze-

gebied. Hieruit bleek dat het beekdal goede kansen bood als herintroductiegebied. Bovendien is er vanuit het Hunzedal een goed perspectief om ook andere Drentse en Groningse beekdalen te koloniseren. In de jaren daarna is er gewerkt aan draagvlak en werden de plannen voor de herintroductie voorbereid. Hierbij kon van de ervaringen uit eerdere herintroductieprojecten geprofiteerd worden dankzij de inbreng van Gijs Kurstjens, die hiermee al de nodige ervaringen opgedaan had in in de Geldersche Poort en Limburg. In de loop van 2008 werden de eerste dieren uit het Elbegebied uitgezet langs de Hunze en het Zuidlaardermeer. Tot en met 2011 zijn er 21 dieren uitgezet waarvan het merendeel in paartjes- of familieverband. De ontwikkelingen van de Gronings-Drentse beverstand worden gevolgd door een werkgroep 'Bevermonitoring Groningen-Drenthe'. Deze groep is samengesteld uit vrijwilligers en medewerkers van de beide Landschappen. De bevers worden in kaart gebracht door te zoeken naar vraatsporen, geurmerken en observaties van de dieren zelf. Gedurende de winter en het voorjaar wordt regelmatig gericht gezocht naar bewoningssporen. In de loop van het voorjaar wordt er bij burchten geobserveerd of er jongen aanwezig zijn. Sinds 2010 wordt ook gebruik gemaakt van cameravallen.

Voortplanting Het herintroductieproject Beversindehunze.nl draait nu meer dan drie jaar. Eind 2011 is het aantal bevers in Groningen en Drenthe toegenomen tot tussen de 25 en 35 exemplaren. De meeste bevers zijn aanwezig in het uitzetgebied Hunze en Zuidlaardermeer. In 2010 werden de eerste drie in Drenthe geboren jongen gesignaleerd. In 2011 heeft hetzelfde paartje nog eens twee jongen gekregen. Beide keren zijn de jongen geboren in de kunstburcht waar hun ouders destijds in zijn uitgezet. Van een tweede Drentse burcht werd in 2010 wel vermoed dat daar ook al jongen zouden zijn geboren. Dat kon toen niet met zekerheid worden vastgesteld. Dankzij de inzet van een cameraval werd in de loop van het jaar 2011 duidelijk dat er toch minimaal één eenjarig dier rondliep. Ook op deze tweede plek zijn in 2010 dus al voor het eerst jongen geboren en vrijwel zeker ook weer in 2011. Aan de Groninger oevers van het Zuidlaardermeer werden in 2011 de eerste jongen geboren. Ook hiervan kon één dier waargenomen worden dankzij een cameraval.

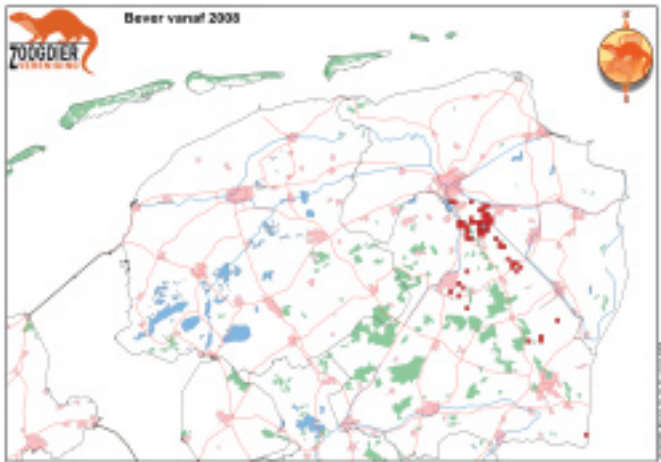

Jonge bevers. Foto Bertil Zoer

Er heeft in 2011 op minimaal drie plaatsen voortplanting plaatsgevonden. Ondanks dat er vier verkeersslachtoffers te betreuren waren, kan gesteld worden dat de Gronings Drentse beverpopulatie zich goed ontwikkelt. De verwachting is dat er in de komende zomer al meer lokaal geboren dieren rondzwemmen dan dat er uitgezet zijn.

Barend de bever Veel van de uitgezette dieren bleken behoorlijk honkvast en leven enkele jaren na hun vrijlating nog altijd in de onmiddellijke omgeving van de uitzetlocatie. De meeste dieren zijn dan ook nog aanwezig langs de Hunze en het Zuidlaardermeer. De eerste bever die het Hunzedal verliet dook in januari 2010 op in het Hoornsediep, onderdeel van het Drentse Aa-beekdal. Vanwege de stevige ijsvorming was zijn leefgebied enkele weken beperkt tot een drietal wakken. Het dier zwom onder het ijs van wak naar wak en was de hele dag bezig met eten. Het bivakkeerde ter plekke in een oeverhol. Gelukkig stonden er wilgen genoeg op de oever. Ook pikte het dier geregeld een plak brood van de mensen die de eenden in de wakken kwamen voeren. Dit tot grote schrik van de eenden die dan snel het ijs op vluchtten als de bever in hun wak opdook. Omwonenden kwamen de bever ook appels voeren; het dier werd al snel Barend genoemd. Barend de bever begint een lokale beroemdheid te worden met eigen filmpjes op YouTube. Nadat eind februari de dooi inviel ging Barend zijn nieuwe leefgebied verder verkennen. Uit sporenonderzoek bleek dat het dier in de loop van de

zomer een grote verkenningstocht uitvoerde van het Paterswoldse Meer tot in het bovenloopgebied van de Drentse Aa in de omgeving van het dorp Amen. Langs het gehele beektraject van ruim 35 kilometer konden vraatsporen en oeverholten worden aangetroffen. Het dier bezocht daarbij zelfs de bebouwde kom van Assen. Uiteindelijk keerde het dier in de nazomer weer terug naar de benedenloop ter hoogte van Schipborg. Het dier kreeg in de loop van 2010 dankzij bijplaatsing een maatje. Op 27 oktober 2011 sloeg het noodlot echter toe toen Barend werd overreden ter hoogte van de brug over het Noord-Willemskanaal tussen Eelde en Glimmen. In plaats van onder de brug door te zwemmen besloot het dier de weg over te steken. Onderhoudswerkzaamheden aan de brug, waarbij een ponton in het water lag, deed de bever waarschijnlijk besluiten tot de noodlottige oversteek over land. In december 2011 kwam er, met dank aan waterschap Peel en Maasvallei, een bever beschikbaar uit Limburg. Dit dier is ondertussen uitgezet in een kunstburcht in de buurt van Oudemolen. Waarmee er momenteel toch weer twee bevers aanwezig zijn in het Drentse Aa-gebied. Behalve Barend beproefde nog één dier

Beverwerk langs het Zuidlaardermeer. Foto Bertil Zoer

zijn geluk door wel erg ver weg te zwemmen. Het dier passeerde hierbij de stad Groningen en dook op bij het dorpje Ezinge langs het Reitdiep. Deze bever zit dan op circa 30 km van het uitzetgebied. Dit dier leek in eerste instantie richting het Lauwersmeergebied te trekken. Na Ezinge raakte het spoor echter bijster. Enkele weken later kwam er een melding van een bij Langweer in Friesland door de dierenambulance opgevangen bever. Vrijwel zeker betrof het dezelfde bever. Deze bever zit dan op ongeveer 70 km zwemmen van zijn uitzetplek. Het dier leek wat uitgeput, maar was verder in goede gezondheid. Na opvang werd het dier weer loslaten in Drenthe. Helaas pakte dat uiteindelijk niet goed uit doordat het dier na enkele dagen omkwam in het verkeer op 7 km van de uitzetplek.

Toekomst Het herintroductieproject in de noordelijke provincies is opgezet om de bevers hun natuurlijke rol terug te geven in de ontwikkeling van natuurwaarden langs de Hunze en het Zuidlaardermeer. Dat ze die rol goed oppakken blijkt ondermeer uit de plaatselijk stevige aanpak van bosopslag in de oeverzone. Bekend is ook dat otters kunnen profiteren van de aanwezigheid van bevers in het gebied. Hoe dat in de praktijk kan werken bleek afgelopen winter toen een in het Zuidlaardermeer terechtgekomen otter dankbaar gebruikmaakte van één van de eerste beverburchten in het gebied om de barre winter succesvol door te komen. Ook de herkolonisatie van de overige Drentse en Groningse beekdalen is een belangrijk doel van dit beverproject. De eerste resultaten laten zien dat bevers het in noordelijk Nederland goed naar de zin hebben. Er worden al op diverse plekken jongen geboren. In hoeverre meer bijplaatsingen noodzakelijk zijn voor de over-

levingskansen van de noordelijke populatie is de vraag. Ter versterking van de genetische variatie is daar echter nog wel wat voor te zeggen. In ieder geval is er de komende decennia nog volop leefruimte te koloniseren in Groningen en Drenthe. Op verzoek van het Faunafonds is er in 2011 door Kurstjens en Niewold onderzoek verricht naar de ontwikkelingen van de Nederlandse beverpopulatie. In dit rapport worden voorstellen gedaan voor een verantwoord bevermanagement in Nederland. In dit verband wordt behalve de Wieden/Weerriben ook het Drentse Aa en Peizerdiepsysteem (Leekstermeer) voorgesteld als opvanggebied voor 'overtollige' bevers uit andere delen van het land. Bij de noordelijke terreinbeheerders is grote bereidheid om hier in de toekomst aan mee te werken. De in gang gezette herbevolking van de noordelijke stroomgebieden kan hiermee versneld worden en de genetische variatie vergroot. Op de lange termijn is het belangrijk dat de Noord-Nederlandse bevers natuurlijke uitwisseling gaan krijgen met andere populaties. De dichtstbijzijnde beverpopulatie bevindt zich ondertussen op slechts 20 km afstand van de Drentse bevers net over de grens in Duitsland. Deze Duitse bevers bestaan uit nazaten van twee al in 1990 uitgezette paartjes langs de Hase, een zijrivier van de Ems. Gezien de geringe afstand en het redelijk kanaal- en veenwijkenrijke landschap, dat er tussen ligt is natuurlijke uitwisseling tussen deze Duitse en de Drentse bevers binnen slechts enkele jaren te verwachten. Voor aansluiting tussen de noordelijke en de overige Nederlandse populaties zullen we toch gauw een jaartje of 10 geduld moeten hebben.

Bertil Zoer is medewerker van Stichting Het Drentse Landschap

Voorintekening boek 'Bevers'

De bever werd in de 19e eeuw in de lage landen uitgeroeid, maar in de jaren '80 bracht diezelfde mens het dier weer terug. Na enkele jaren met een langzame toename, verspreidt de bever zich momenteel snel over Nederland en Vlaanderen. De dieren, of in elk geval hun sporen, zijn goed herkenbaar voor het publiek. Daarnaast is er veel over het dier te vertellen: de rol als landschapsarchitect in het riviereengebied, maar ook het opwerpen van dammen dat soms schade veroorzaakt. Maar eten bevers echt hout? Hoe kan het dier daarvan leven? Houdt het een winterslaap? Wat doen de dieren als het vriest? En hoe beïnvloedt de bever het voorkomen van vleermuizen en kikkers? Dat alles leest u in dit rijk geïllustreerde boek dat uitkomt in het Jaar van de Bever en waarin informatieve maar toegankelijke teksten worden afgewisseld met interviews met gepassioneerde beverkenners. Dit boek gaat zowel over de Nederlandse als de Vlaamse bevers.

Over de auteurs

Jasja Dekker is ecoloog en schrijft graag over wat hem bezig houdt: zoogdieren en natuur. Als bewoner van het riviereengebied komt hij de bever en zijn sporen regelmatig tegen. Jasja schreef eerder "Wilde konijnen" en "Wilde zwijnen" en hij heeft een aantal jaren voor het bureau van de Zoogdierverseniging gewerkt.

Stefan Vreugdenhil is teamleider bij het bureau van de Zoogdierverseniging. Hij is voorzitter geweest van de Beverwerkgroep Nederland en voert als vrijwilliger onderzoek uit naar de verspreiding van de bever.

Voorintekening

Vanaf 15 juli start voor drie maanden de mogelijkheid om voor in te tekenen op dit boek, dat medio augustus 2012 zal verschijnen. U betaalt dan slechts €16,95 per boek, in plaats van €19,95 (excl. verzendkosten). Meer informatie over de voorintekening vindt u op www.knnv.nl onder 'Aanbiedingen en acties'.

Verder lezen?

- Aanvullende informatie over het Gronings-Drentse beverproject is te vinden op de website: www.beversindehunze.nl
- Kurstjens, G. en F. Niewold, 2011. De verwachte ontwikkelingen van de beverpopulatie in Nederland: naar een bevermanagement. Faunafonds